

HİRAN HUKUKUNDA VASİYET VE VASİYETNAME ŞEKİL TÜRLERİ

*Dr. Mohammad MAGHAMİNİYA**

GİRİŞ

Kişinin malvarlığı, onun kişilik hukukunun bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle kişiler hayatı boyunca kendi malvarlığı konusunda özgürce, kanunun belirlediği ölçüde tasarruf edebilirler¹. Ancak, kişiler bazı hak ve yükümlülüklerinin icra ve ifasını hayat sonrası bir döneme bırakmak zorunda kalabilirler. Eğer kişi, ölümüne bağlı olarak bir malın aynını veya menfaatini belli bir kişi veya yöne kazandırmak veya ölümden sonra onun hesabına bir hukukî işlemin yapılması isteminde bulunursa, vasiyet kurumu aracılığıyla bunu yapabilir. Vasiyet, bu bakımdan kişinin ölümüne bağlı kişilik haklarının kullanımına yarayan hukukî bir kurum sayılır. İran hukukunda vasiyete ilişkin hükümler, Medeni kanunu ve Umur-i hasbi kanununda düzenlenmiştir. Medeni Kanununda vasiyetin mahiyeti, konusu ve vasiyet ilişkisinde yer alan tarafların hak ve sorumluluklarına ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Umur-i hasbi kanununda ise vasiyetin ispatı ve bu yönde yapılaş şekillerine ilişkin hükümlere yer vermiştir.

^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Payam Noor Üniversitesi

¹ Bkz. **Gözübüyük**, Şeref: Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 3.bası, Ankara 1973, s. 136.

Vasiyetin, hukukî bir kişilik hak olmasının önemi ve ondan doğan bazı hukukî ve mali sonuçlarının, mahkeme ve menfaat sahibi kişilerde oluşturduğu sorunların en iyi şekilde kanunun belirlediği çerçevede giderilmesi bir yana, uluslararası alanda özellikle komşu ülke Türkiye ile artmakta olan çeşitli kişilik ve iktisadi ilişkiler dolayısıyla «İran Hukukunda Vasiyet ve geçerlilik koşulları» konulu makalenin amacı, genel olarak bu konun İran hukukunda düzenleyiş biçimi ve hukukî mahiyetini tanıtmak ve özel olarak Türk karşılaştırılmalı hukuku bakımından hukukçulara ve hukuk uygulamacılarına bu konu ile ilgili Türk hukuku ile karşılaştırma ortamı oluşturmak yönünde bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.

I. VASIYET KAVRAMI ve HUKUKÎ NİTELİĞİ

1. Vasiyet Kavramı

Vasiyet, Arapça sözlük kökeni itibariyle bağlamak veya vaat etme anlamına gelmektedir². Genel olarak kişinin bir tasarrufunu ölümünden sonraki bir döneme bağlaması veya vaat etmesi anlamına «vasiye» denir³. Halk arasında ve fıkıh literatüründe ve ayrıca hukuk dilinde de vasiyet, bu anlam niteliğinde kullanılmaktadır. İran Medeni Kanununda düzenlenen hükümlerde vasiyet kavramı açıkça tanımlanmamıştır. İran hukukunda vasiyete ilişkin yasal hükümler fıkıh-i kaynaklara göre düzenlenmiştir. Bu nedenle medeni hukukunun çoğu konuları gibi vasiyete ilişkin sözcükler ve anlamlar da, fıkıh-i mahiyetini taşımaktadır. Fıkıh-i kaynaklarda vasiyet hükümleri, miras kurumu ile birlikte ölüme bağlı tasarruflar başlığı altında düzenlenmiştir.

² Bkz. **El-Kurdi**, Ahmet: El-Ehval El-şahsiye, Halep Üniversitesi Yayınları, Halep 1990, s. 133; **El-Ensari**, Al-şeyh: Elvesaya ve elmuvaris, Kom 2002, s. 21; **Borojerdî**, M. Abdoh: Kuliyate Hukuke Eslamî, 2005, s. 344.

³ Bkz. **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Sözlüğü, Ankara 1982, 501; **Lengrudi**, M. J. Gaferi: Vasiyet-ers, 4.bası, Tahran 1995, s. 79; **El-Ensari**, s. 31.

İran hukuk doktrinde vasiyet kavramının tanımı konusunda tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Ancak çoğu yapılan tanımlar bu kavramın kişinin ölümüne bağlı bir tasarruf olduğu yönündedir. Bu çerçevede kanunda belirlenen hükümler ışığında vasiyet, kişinin hayat döneminde ölümüne bağlı olarak bir malın aynını veya menfaatını bir şahısa veya şahıslara kazandırma veya belirli bir tasarrufun yapılması için kişi veya kişilerin yetkilendirilmesinden ibarettir. Lengrudi'ye göre vasiyet, kişinin ölümüne bağlı bir hakkının icrasından ibarettir⁴. Katuziyan ise, vasiyeti kişinin ölümünden sonra kurulan ve sonuçları da onun ölümüne bağlı olan hukukî bir tasarruf şeklinde tanımlamaktadır⁵. Ayrıca çoğu fıkıh bilim adamlarına göre vasiyet, kişinin ölümünden sonra bir ayının veya menfaatin temlikini karşılıksız olarak başka bir kişiye bırakmasıdır⁶.

Gerek fıkıhta ve gerek kanunda vasiyet edene «musi», ahdi vasiyetlerde vasiyet muhatabına «vasi» ve temlikli vasiyetlerde onun lehine temlik edilen kişiye ise «musi-leh» denir. Vasiyet edilen malın ayın veya menfaati da «musi -beh» olarak adlandırılır.

Vasiyet kurumunu, geniş kapsamı ve konusu itibariyle kendine özgü özellikleriyle birlikte bir kısa tanıma sığdırmak oldukça güçtür. Nitekim, konuya ilişkin düzenlenen ayrıntılı hükümler arasında kesin bir tanımın yapılması da kanun yapma sanatına da uygun düşmeyecektir. İran medeni kanunu da bu doğrultuda olsa gerek ki, vasiyet kavramının tanımı yerine vasiyeti, konusu ve amacı bakımından temlik (kazandırıcı) ve ahdi (yapırcı) şekilde ikiye bölmüşdür ve her birini ayrıca tanımlamıştır. Temlikli vasiyetin konusu ve amacı, mirasbırakanın ölümüne bağlı olarak belirli bir malını başkasına kazandırmaya yönelik bir tasarruf iken ahdi vasiyette ise bu tasarruf, mirasbırakanın ölümüne bağlı olarak belirli bir edimin yapılmasına yöneliktir.

⁴ Bkz. **Lengrudi**, M. J. Gaferi: Vasiyet-ers, 4.bası, Tahran 1995, s. 3.

⁵ Bkz. **Katuziyan**, Naser: Hukukî Medeni (Şufa, Vasiyet, Ers), 6.bası, Tahran 2006, s. 65-66.

⁶ Bkz. **Şeyh El-İslami**, Esad: Ehli-Sunnetin Dört Mezhebinde Ehvali Shahsiye (Ers, Vasiyet), Tahran 1995, s. 129; **El-Kurdi**, s. 133.

Temlik vasiyet, İMK'nun 826. maddesi gereğince "bir kimsenin malının aynını veya menfaatını ölümünden sonraki bir dönem için başka bir kişiye karşılıksızca kazandırmasıdır". Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ahdi vasiyet şu şekilde tanımlanmıştır: "Ahdi vasiyet, kişinin bir veya birden çok kimseyi bir edim veya edimleri veya diğer işlemleri yapmak üzere yetkilendirilmesinden ibarettir". Kanundaki lafzi yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi temlik vasiyetin ölüme bağlı başkasına mal kazandırıcı bir tasarruf olduğu ve ahdi vasiyetin de ölüme bağlı bir kişi veya kişilere bir edimin yapılmasını yüklemektir. İran kanun koyucusu, vasiyet konusunu ikiye ayırmakla birlikte bu ayırımın temel hukukî ölçütünü tam olarak belirtmemiştir. Nitekim bazı yetkilendirmeye ilişkin vasiyetler (ahdi vasiyet) sonuç itibarıyla kazandırıcı edimle sonuçlanabilir nitelikte olmasına karşın bazı mal kazandırıcı tasarruflara yönelik vasiyetlerde de başta bir takım yetkilendirme konuları da içerebilmektedir. Bu nedenle ahdi ve temlik mahiyeti bir arada bulunduran vasiyetlerden söz edilir. Temlik (mal kazandırıcı) vasiyet tam anlamıyla başkasının menfaatine yönelik iken, ahdi (belirli bir edimi yerine getirme) vasiyet ise genellikle başkasına bir külfet niteliğini taşımaktadır⁷. Bu açıdan mali bir karşılığı olan yetkilendirmelerde ahdi vasiyet, özellikle mirasbırakanın yakın bağı ve hatırı sayılan kişilere yapılmaktadır. Aslında İran kanun koyucusu, vasiyet konusunu temlik ve ahdi vasiyet türlerine ayırması ve her birine bazı özel hükümler getirmesi yerine kapsayıcı hükümlerle istenen sonuca varabilirdi.

⁷ Bu anlamda kişi (vasi), genellikle bir hukukî işlemin yapılması veya dini vecibenin yerine getirilmesi için görevlendirilmektedir. Bu görevlendirme usulen karşılıksızdır. Bu açıdan bu tür vasiyetler akrabalık veya hatırı sayılan ilişkilerde bulunan kişiler için yapılmaktadır. Ancak, bu vasiyetlerde, görevlendirilenin karşılıklı olmasına kanuni bir engel bulunmamaktadır. Ancak, görevlendirilenin bir ücret karşılığında yapılması veya kazandırıcı bir vasiyette temlikin bir karşılık koşuluna bağlanması, vasiyetin karşılıksız niteliğini ortadan kaldırmaz.

2. İran Hukukunda Vasiyete İlişkin Hükümlerin Düzenleyiş Biçimi

İran hukukunda vasiyete ilişkin hükümler oldukça eski tarihli bir düzenlemedir. Bu hükümler kanunkoyucunun yorumsal yöntemiyle İslam fıkıhının çeşitli kaynaklarından 1928 yılında kanun metnine aktarılmıştır. Nitekim, Osmanlı döneminde çoğu Arap ülkelerinde de uygulanmakta olan El-Mecelle'nin vasiyete ilişkin hükümlerinin düzenleyiş şeklinden etkilendiğini de söylemek mümkündür. Vasiyet kurumu, gerek İslam fıkıhında ve gerek hukukî düzenlemede kişiye bağlı kişi hukukunun temel bir konusunu oluşturmaktadır.

İran hukukunda vasiyete ilişkin yasal hükümler ilk olarak 1928 yılında medeni kanunun ikinci kitabının «vesaya ve irs» (vasiyetler ve miras) başlığı altında dördüncü bölümünün birinci babında düzenlenmiştir. Medeni Kanununda yer alan bu hükümler, medeni kanununun 825-860 maddeleri arasında düzenlenmiş ve toplam 35 maddeden oluşur. Bu hükümleri içeren maddeler, beş fasıl başlığı altında toplanmıştır. İlgili hükümlerin kapsadığı konular, sırasıyla şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Birinci fasılda, «külliyyat» başlığı altında (825-834) vasiyetin temlikî ve ahdi bölümlerinin tanımı ve vasiyette kabul iradesinin mahiyetine;

- İkinci fasılda, «musî» (vasiyet eden) başlığı altında (835-839), vasiyet edenin yetkisi ve bu yetkinin sınırlarına;

- Üçüncü fasılda, «musî beh» (vasiyet edilen konu) başlığı altında (840-849) vasiyete konu olan malın mahiyeti ve koşullarına;

- Dördüncü fasılda, «musî leh» (vasiyetin muhatabı olan kişi) başlığı altında (850-853) vasiyete muhatap kişide bulunması gereken nitelikler ve onun yetkilerine;

- Beşinci fasılda, «vasi» (bir edimin yapılmasına ilişkin musi tarafından yetkili kılınan kişi) başlığı altında (854-860) vasi de bulunması gereken nitelikler ve onun yetkilerine;

ilişkin hükümleri içermektedir.

Ayrıca, vasiyete ilişkin bazı hükümler, kişilik tasarruflara ilişkin konular kapsamında 1940 yılında Umur-i Hasbi Kanunu'nun beşinci babının «terekeye ilişkin konular» başlığı altındaki «vasiyete ilişkin» altıncı faslında, toplam 23 madde şeklinde düzenlenmiştir. Bu kanunda vasiyete ilişkin hükümler, özellikle vasiyetnamenin yapılış şekli, olağanüstü durumlarda vasiyetin yapılış koşulları ve mahkemelerin bu konulara ilişkin yetki ve görevlerine ait kurallar içermektedir.

3. Vasiyetin Hukukî Niteliği

Vasiyetin hukukî niteliği konusunda İran medeni kanununda açık bir ifade bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, İran kanunkoyucusu, vasiyet ilişkisinin sözleşmesel nitelikte olup olmadığını açıkça belirtmemiştir. İran hukuk doktrininde de vasiyetin genel olarak ve bölümlerinin (temlik ve ahdi) hukukî niteliği konusunda özel olarak, üzerine uzlaşmış görüş birliği yoktur. Bunun en önemli nedeni kanunda veya temel kaynağı olan İslam fıkında da bu konuda herhangi açıklayıcı bir tanımın bulunmaması ve vasiyetin kişiye bağlı bir hak olarak kendine özgü niteliğe sahip olmasıdır.

İran doktrininde bazı yazarlar, vasiyetin hukukî niteliği konusunda kanunun lafzi hükümlerinden yola çıkarak, temlik vasiyeti (kazandırıcı vasiyet) sözleşmesel nitelikte ve ahdi vasiyeti (edimsel vasiyet) de tek taraflı bir iradeye bağlı, «ika» niteliğinde olduğu görüşündedirler⁸. Diğer bazı yazarlar⁹, özellikle fıkıh bilim adamları

⁸ Bkz. **Katuziyan**, s. 69-70; Lengrudiye göre vasiyet her iki temlik ve ahdi türü ile «ika», yani musinin tek taraflı iradesine bağlı olarak gerçekleşir. Bu yazara göre tek taraflı bir hukukî işlemin etkisi başkasına bir kesin zararı dokunmadıkça «ika» sayılır. Örneğin, alacaklının borçlusunu borçtan ibra

ise vasiyeti her iki bölümüyle dönebilir sözleşme niteliğinde olduğu görüşündedir¹⁰.

Vasiyet ilişkisini bölümlerine göre iki katagori kapsamında nitelendirmek aslında kanunda öngörülen hükümlerinin ifade şeklinden kaynaklanmaktadır. Ancak, vasiyetin kanunda belirtilen temel unsurları gözönünde tutulduğunda onun diğer sözleşmelere benzer bir nitelikte olduğu söylenemez. Bu nedenle vasiyetin kendine özgü hukukî niteliğini kavramak için vasiyet ilişkisinin temel hukukî özelliklerine değinmek gerekir.

a. Vasiyet, Vasiyet Edenin (Musi) Ölümüne Bağlı Bir Tasarruf Olması

Vasiyet, ölüme bağlı bir tasarruf hakkı olarak kanunca belirlenen çerçevede fiil ehliyetine sahip herkesçe yapılabilir¹¹. Bunun en önemli unsuru, musinin vasiyet ettiği mal veya hak üzerine tasarruf veya işlem yapma hakkına sahip olmasıdır. Vasiyet ilişkisi, diğer sözleşmelerden farklı olarak, vasiyet ilişkisinin kurulması ve sonuçlarının doğması, musinin ölümünden sonraki bir döneme bağlıdır. Vasiyetin, ölüme bağlı bir tasarruf olması, vasiyet ilişkisinin temel koşuludur. Bu nedenle kişinin hukukî tasarrufunu vasiyet olarak nitelendirmek için onun iradesi doğrultusunda bu tasarrufun ölümünden sonra gerçekleşme niyetinin olup olmadığına da bakmak gerekir. Ayrıca, vasiyetin gerçekleşmesinin ölüme bağlı bir tasarruf olması, vasiyetin

etmesi veya kişinin bir malı başkasına verilmesine yönelik vasiyet etmesi gibi (bkz. **Lengrudi**, M. Jafer: Vsiyet-Ers, 4.baskı, Tahran 1995, s. 5).

⁹ Bkz. **Medeni**, Celeleddin: Medeni Hukuku, 5.cilt, Tahran 2005, s. 327; Lengrudi, vasiyetin dönebilirliğini sadece ahdi vasiyetin niteliği ile bağdaştığını ileri sürmektedir (bkz. **Lengrudi**, s. 50).

¹⁰ Bkz. **El-Kordi**, s. 139; Hanefi fıkhında vasiyetin tek taraflı yani sadece vasiyet edenin iradesi ile kurulur ve musi-leh'in redid ile bozular. Çünkü vasiyetteki ilişki, mirastaki duruma karşılık, rezai temlik niteliğindedir (**El-Kordi**, s. 139).

¹¹ Bkz. **El-Kordi**, s. 154; **Lengrudi**, s. 143.

gerçekleşmesini diğer koşul veya koşullara da bağlı kılmaya engel teşkil etmez. Örneğin, kişinin belirli bir malını arkadaşı veya akrabasına, eğer kızı ile evlendiği durumda verilmesini vasiyet etmesi gibi. Genel olarak vasiyeti üç tür koşula bağlamak mümkündür. Bunlar vasiyeti askıya alan, vasiyetin konusuna ek olarak konulan ve vasiyetin konusunu sınırlayan koşullar olarak öngörülebilir¹². Örneğin, mirasbırakanın diğer bir kişiye, bu hastalıktan iyileşmen koşuluyla sana şunu vasiyet ettim; ölümünden iki yıl sonra bir yıl süre ile bu evden yararlanmanı vasiyet ettim; Sana şu evi vasiyet ettim ancak o kişiye o evde barındırmamak koşuluyla, beyanda bulunması gibi.

Vasiyet ilişkisinde musinin ölümü sadece gerçek ölüm ile sınırlı değildir. Bu kapsamda farazi veya hükmi ölüm şeklini de vasiyetin sonuç doğurması bakımından değerlendirilmesi mümkündür¹³. Farazi ölüm halinde musinin hayatta bulunduğu ortaya çıkarsa vasiyete konu olan mal tükenmemiş şekliyle musiye geri verilir¹⁴.

b. Vasiyetten Dönme Olasılığı

Musi, hayatı süresince karşı tarafın kabulüne bağlı olmadan vasiyete ilişkin önerisinden dönme hakkı vardır. Bunun nedeni vasiyet ilişkisinde kabul iradesinin musinin ölümünden sonra önem kazanmasıdır. Musi'nin dönme hakkı değişik durumlarda İMK'nun 829 ve müteakip maddelerinde belirtilmiştir. Vasiyetten dönme, vasiyet konusunun tamamı veya bir bölümü için yapılır. Ayrıca musi, dönme hakkının kapsamında vasiyetin muhatabını, konusunu veya koşullarını değiştirebilir. Bu nedenle musinin ölümünden önceki en son vasiyeti, öncelikle gözönünde tutulmaktadır. Musinin ölümüyle, vasiyet iradesini açıklayan öneri kesinleşir. Buna karşılık, vasiyet önerisine muhatap olan musi-leh de musinin ölümüyle kabul veya

¹² Bkz. **El-Kordi**, s. 141.

¹³ Bkz. **Medeni**, s. 327; Bu konuda ayrıca bkz. **Safayi**, Hüseyin: *Medeni Hukuka Giriş*, 3.bası, Tahran 2005, s. 31.

¹⁴ Bkz. **Safayi**, H./**Kasimzadeh**, M.: *Medeni Hukuk-Eshas ve Mahcurin*, 11.baskı, Tahran 2005, s. 76; **Safayi**, s. 40.

red iradesini kesinleştirmelidir. Temlik vasiyete ilişkin İMK'nun 827. maddesi gereğince, musinin ölümünden sonra musi-leh'in kabulü olmadan vasiyete konu olan temlik (kazandırıcı işlem) gerçekleşmez (İMK. m.827). Diğer bir ifade ile, vasiyet edeninin önerisine karşılık, kabul beyanı ancak musinin ölümünden sonra geçerlilik kazacaktır.

Doktrindeki genel kaniya göre, musinin vasiyetten dönüp sonradan aynı vasiyeti geçerli kılmak, yeni vasiyetin yapılması anlamına gelir ve kanunda belirlenen usule göre vasiyetin yeniden yapılandırılması gerekir¹⁵. Şunu da belirtmek gerekir ki, musi bazı durumlarda örneğin, kişinin borçlarını belirleyip ödenmesi için vasiyet etmesi ve sonradan bu vasiyetten dönmesi, aslında borç ikrarından sonra inkar niteliğindedir ve kişinin bu vasiyetten dönmüş olması, onun ödeme sorumluluğunu ortadan kaldırmaz¹⁶. Fıkıhî kaynaklara göre bazı durumlarda vasiyette bulunmak buyurucu niteliktedir. Örneğin, kişinin geri vermekle yükümlü olduğu emanet, ariyet, vedia veya zekat, keffare veya fidiye gibi hukukî veya dini vecibelerden doğan mali borçlarının ödenmesini vasiyet etmesi, hukukî veya dini bir yükümlülüktür¹⁷.

Buna karşılık, musinin hayati döneminde musi-leh'in kabul veya ret beyanını hiç bir hukukî etkiden yoksundur ve bu nedenle İMK'nun 829.maddesi gereğince musinin ölünceye kadar vasiyet önerisinden dönme hakkı saklıdır (İMK. m.838). Nitekim vasiyete konu olan mal musi-leh'e teslim edilmişse, dönme ile musiye geri verilmesi gerekir. Bu nedenle musi-leh'in kabul veya red beyanı ancak musinin ölümünden sonra kesinlik kazanmaktadır. Öte yandan, İMK'nun 830.maddesine göre musi-leh, musinin ölümünden sonra kabul beyanında bulunmuşsa, vasiyet edilen malı kabz etmedikçe bundan dönme hakkı vardır. Ancak eğer bu kabul, vasiyete konu olan malın teslimi ile birlikte gerçekleşmişse, dönme hakkı

¹⁵ Bkz. **Katuziyan**, s. 100; bu konuda ayrıca bkz. **El-Kordi**, s. 180.

¹⁶ Bkz. **Katuziyan**, s. 100.

¹⁷ **Şeyh El-İslami**, s. 131; **El-Kordi**, s. 137.

yoktur¹⁸. Musi-leh'in red beyanından önce, mirasçıların vasiyete konu olan mal üzerine tasarruf hakkı bulunmamaktadır (İMK. m.833). Musi'nin ölümünden sonra mus-i-leh vasiyeti red etmişse burada artık vasiyet ilişkisi ortadan kalktığı için mus-i-leh'in bu red beyanından sonra kabule yönelik dönme hakkı yoktur¹⁹. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, İMK'nun 828. maddesinin hükmü gereğince, mus-i-leh'in sayısı belirli bir şahısla sınırlı değilse, örneğin yoksunlara veya hayırlı işlerin menfaatine yapılan vasiyette, kabul koşulu aranmamaktadır (İMK. m.828).

c. Vasiyetin Karşılıksız Olması Gerekir

Vasiyette bulunmak, kişiye tanınan bir haktır. Bu hak, diğer kişilerin zararına yönelik olarak kullanılmamalıdır. Vasiyet kurumunun amacı da buna elverişli değildir. Bu açıdan musinin en azından hukukî anlamda vasiyet konusunu karşılıklı bir külfete çevirmesi olanaksızdır. Vasiyetin karşılıksız olması, esastır. Ancak, vasiyet konusunun doğrudan doğruya karşılıksız olması gerekmez²⁰. Bu nedenle vasiyetin dolaylı biçimde karşılıksız olması mümkündür. Örneğin, evinin satılmasını ve onun değerini bir kişi ve kuruma verilmesini vasiyet edilmesi gibi. Ayrıca burada ahdi ve temlik vasiyeti de bir arada değerlendirmek mümkündür.

II. VASİYETİN GEÇERLİLİK KOŞULLARI VE İSPAT ŞEKLİ

1. Vasiyetnamenin Geçerlilik Koşulları

Vasiyet ilişkisinin geçerliliği de diğer sözleşme veya ika niteliğindeki ilişkiler gibi hukukî işlemlerin yapılmasına veya kurulmasına dair medeni hukukunun genel kurallarına bağlıdır. Buna göre vasiyet

¹⁸ Bkz. **Lengrudi**, s. 24; Fıkh adamlarının genel eğilimi bu yöndedir (El-Kordi, s. 153). Burada mus-i-leh'in dönme eylemini -aslında vasiyeti «ika» yani tek taraflı irade beyanı olarak alırsak- vasiyeti ret etme anlamını taşır.

¹⁹ Bkz. **Lengrudi**, s. 28; **Katuziyan**, s. 80.

²⁰ **Katuziyan**, s. 67; **El-Kordi**, s. 133.

ilişkinin geçerliliği için vasiyet taraflarının ve vasiyet konusunun aranan koşullara sahip olması gerekir.

a. Vasiyet Taraflarının Ehliyeti

aa. Musi Bakımından

Vasiyet, iki taraflı veya tek taraflı iradeye bağlı bir ilişki olarak sayılırsa bu ilişkinin gerçekleşmesi için musinin gereken ehliyete ve vasiyet ettiği konu üzerine tasarruf hakkına sahip olmalıdır. Musi, ancak gerçek bir kişi niteliğindedir²¹. Çünkü vasiyet, gerçek mahiyetinde ölüme bağlı bir tasarruftur ve ölüm olayı bu anlamda insana özgüdür. Ayrıca vasiyet, insanın kişiliğine bağlı haklardan sayılmaktadır.

İran medeni kanununun 210. maddesi gereğince, işlem taraflarının gereken ehliyete sahibi olmamaları gerekir. Bu genel kuralın kapsamında vasiyet ilişkisi de bir hukukî işlem olması dolayısıyla bu ilişkiye taraf olan kişilerin de ehliyet sahibi olmalıdırlar. İlgili madde adı geçen ehliyet sözcüğü genel anlamda kişinin fiil ehliyetidir. Aynı kanunun 211.maddesine göre kişinin ehliyet sahibi olması için onun ergin, akıl ve reşid (olgun) olmalıdır²². Ancak musinin ehliyet durumu temlik ve ahdi vasiyette farklılık göstermektedir. Çünkü, İran medeni hukukunda kişinin ehliyeti bakımından mali ve kişisel tasarrufları birbirinden ayırıt etmektedir. İran medeni Kanunu'nun 1210. maddesine göre, erkek tam 15 yaşında ve kız tam 9 yaşında ergin sayılır (İMK. m.1210/1). Ancak bu kişilerin mali tasarrufta

²¹ Bkz. **Lengrudi**, s. 178; **Safayi**, s. 30-31; Bu kapsamda vasiyette bulunma, insanın kişiliğine ilişkin haklardan sayıldığından bu hak ancak insani niteliği olan gerçek kişiler kullanabilirler.

²² İran Medeni Kanunu'nun 1208. maddesinde, reşit olmayan kişi, kendi mal ve mali hukukunda akıllıca davranma yeteneğine sahip olmayan kişi olarak nitelendirilmektedir. Diğer bir ifade ile reşit, kendi malının akıllı bir biçimde idare etme yeteneğine sahip kişidir (**Safayi**, H./**Kasimzadeh**, M, age, s. 213).

bulunabilmesi için reşit olmaları gerekir (İMK. m.1210/2). İran kanunkoyucusu, reşit olma yaşını belirlememiştir. Bunun belirlenmesi mahkemelere aittir²³. Uygulamada bunun pratik bir yönü olmadığı için genel olarak reşit olma yaşı örf ve adete göre 18 yaş olarak alışagelmektedir²⁴. Bu açıdan vasiyet, konu bakımdan musinin ehliyetini temlik vasiyette ve ahdi vasiyette birbirinden ayırt etmek gerekir. Temlik vasiyette bir malın veya menfaatin başkasına devri sözkonusudur. Bu nedenle musinin ergin ve akıl (erkek 15 yaş ve kız 9 yaş) olma dışında reşit de olması gerekir. Buna karşılık, ahdi vasiyette, doğrudan veya dolaylı şekilde kazandırıcı bir tasarruf sayılmadıkça, örneğin belirli kişiyi evlatlık alınması veya kişilik hukukuna ilişkin bazı ödevlerin yerine getirilmesi gibi, kişinin akıl sahibi ve erginlik yaşa varması yeterlidir. Ayrıca ahdi vasiyette, vasiyetin konusu, hukukî nitelikten yoksun olup sırf ahlaki bir davranışı içeriyorsa bu durumda hukukî anlamda ehliyetten de söz edilemez.

Musi'nin ehliyeti kapsamında, iradenin fesadını oluşturan ve dolayısıyla vasiyetin geçerliliğini etkileyen unsurlar örneğin ikrah ve yanılma durumlarında musinin gerçek iradesinden söz edilemez. Bu nedenle ikrahın musinin iradesini yok edici biçimde gözönünde tutulduğunda genel kurallara göre görünüşteki vasiyet ilişkisi aslında butlanla sonuçlanması gerekir. Ancak çoğu yazarların da belirttiği gibi hukukî ilişkilerinde toplumun menfaatlerini gözardı edilmemesi için ikrah, musinin iradesini sakatlayan bir unsur sayılmamaktadır²⁵.

Nitekim musi, kasten herhangi biçimde kendisini öldürmeye çalışır ve bu esnada vasiyette bulunup hemen sonra ölürse, bu vasiyet batıl sayılır²⁶. Bu kapsamda İMK'nun 836.maddesine göre kişi, kendini öldürmek kasdıyla ölümle sonuçlanacak biçimde kendi-

²³ Bkz. **Safayi/Kasimzadeh**, s. 220.

²⁴ Bkz. **Safayi/Kasimzadeh**, s. 220; **Kasimzadeh**, Murteza: Sözleşmeler ve Tahhütler Usulu, 2.bası, Tahran 2007, s. 96-97.

²⁵ Bkz. **Lengrudi**, s. 144.

²⁶ Bkz. **Katuziyan**, s. 83; **Medeni**, s. 337.

sini yaralar veya zehirlerse veya bunun gibi bir ölüm teşebbüsünde bulunduktan sonra vasiyet ederse vasiyeti batıldır. Aynı maddenin son cümlesi gereği, teşebbüste bulunan kişinin teşebbüsü ölümle sonuçlanmazsa, vasiyeti geçerli sayılır.

bb. Musi-leh Bakımından

Musi- leh, musinin vasiyeti kapsamında ya kazandırıcı bir işlemin veya hukukî bir işlemin yapılması için muhatap durumunda bulunan kişi veya kişilerdir. Her şeyden önce vasiyet iradesinin beyan edildiği anda musi-len'in varlığı, vasiyetin sıhat koşullarındandır (İMK. m.850). Hayatta bulunmayan kişi için yapılan vasiyet geçersizdir. Ancak bu hükmün tek istisna durumu, henüz doğmamış ancak anne rahiminde veya tüpte yaşayan cenindir. Kanun hükümlerine göre bu cenin, diri doğmakla vasiyetin konusu olan malın maliki olur (İMK. m.851). Burada vasiyeti onun yerine velisi veya kayyımı kabul ve teslim alır. Bu doğrultuda vasiyetin sıhattı için musi-leh'in sadece hak ehliyetine sahip olması yeterlidir. Bu nedenle vasiyetin sırf kazandırıcı yönü dikkate alındığında musi-leh'in akıl eksikliği veya yaş küçüklüğü, vasiyet konusuna sahip olmasına engel sayılmamaktadır.

Musi-leh'in gerçek kişi olması gerekmez²⁷. Bu nedenle genel olarak, temlik vasiyette hükmi kişiler veya belirli kişi toplulukları da vasiyetin muhatabı olabilir. Doktrinde gündeme gelen diğer bir konu ise, vasiyet ilişkisinin kurulması sırasında musinin ölümünden sonra musi-leh irade beyanını açıklamadan önce ölürse, acaba bu açıklama hakkı, mirasçılara intikal eder mi? bu konunun yanıtı konusunda kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde çoğu yazarlara göre, genel sözleşme kurallarına göre vasiyet muhatabının irade açıklaması onun ölümünden sonra mirasçılara geçer²⁸. Ancak şunu eklemek gerekir ki, eğer musi-leh musinin ölümünden önce ölürse,

²⁷ Bkz. **Lengrudi**, s. 162.

²⁸ Bkz. **Katuziyan**, s. 77; **Medeni**, s. 330; **Lengrudi**, s. 26.

bu durumda vasiyet butlana uğrar. Çünkü, vasiyetin gerçekleşmesi için musinin musi-leh'den önce ölmüş olması gerekir²⁹.

Musi, temlik vasiyette birden çok musi-leh seçmişse ve onlara terekenin üçte birisinden fazla mal vasiyet etmişse, bu durumda mirasçılar terekenin üçte birisine fazla kalan kısmı için onay vermezlerse burada iki durumu birbirinden ayırt etmek gerekir. Birincisi, eğer vasiyet edilen mal, musi-leh'in her birine özel bir pay olarak vermişse, bu durumda sırasıyla terekenin üçte birine kadar ilk sıradaki musi-lehe verilir ve diğer musi-leh'lerin vasiyetleri malın yetersiz olmasından dolayı geçersiz sayılır. İkinci durum ise, eğer musi belli bir miktar malın aynını veya menfaatini birden çok kişiye vasiyet etmişse, burada bu malın toplam değeri, terekenin üçte birine denek gelmesi koşuluyla tüm musi-leh sayısına bölünür (İMK. m.849).

cc. Vasiyetin Muhatabı (Vasi) Bakımından

Medeni Kanun'unun 826. maddesi gereğince, ahdi vasiyete göre terekenin üçte birinin idaresi veya küçüğe veli olarak tayin edilen kişi, vasi adlandırılır. Musi birden çok vasi tayin edebilir. Bunlar için görev dağılımı belirlenmemişse vasiyet konumunu birlikte yerine getirirler³⁰. Kanunda vesinin ücrete hak kazanıp kazanmayacağına ilişkin herhangi bir açıklık yoktur. Ancak vasinin, ahdi bir vasiyet kapsamında musinin tek taraflı iradesine bağlı olarak görevlendirilmesi, sözleşmenin mahiyetine karşın ücret isteme hakkından yoksun olduğunu söylemek mümkündür³¹.

²⁹ Bkz. **Medeni**, s. 330; **Lengrudi**, s. 27-28.

³⁰ Bkz. **Medeni**, s. 356.

³¹ İran doktrininden Medeni, vasinin görevini kayyım ile karşılaştırmakla, vasinin doğrudan doğruya mirasbırakanın tarafından tayin edildiği ve ayrıca kayyımın vasiye oranla daha çok kanuni yetkilere sahip olduğu dolaısıyla kayyımın ücret talep etme hakkı olduğunu belirtmektedir (**Medeni**, s. 357).

2. Vasiyetin İspat Şekli

İran medeni kanunu, vasiyet ilişkisinin ispatı konusunda herhangi özel bir hüküm içermemektedir. Bu nedenle bu ilişkinin ispatı genel kurallara tabi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 1940 tarihli Umur-i Hasbi Kanunu, iki tür vasiyetnamenin ispat şeklini düzenlemiştir. Bunlar, olağan durum ve olağanüstü durumdaki vasiyete ilişkin şekil kurallarına göre vasiyetnamelerdir. Bu kanuna göre vasiyetin ispatı ancak bu kanunda öngörülen şekil ve usule göre düzenlenir. Böylece bu kanun kapsamında vasiyetnamenin belirli kurallara göre yazılı olması gerekir. Diğer bir ifade ile bu durumlarda sözlü vasiyet geçersizdir. Ayrıca vasiyet, sırf tanıklarla ispatı kabul edilmemektedir. Ancak vasiyette, menfaat sahibi olanlar (mirasçılar ve vasiyet muhatapları) yapılan vasiyetin geçerliliğine dair ikrarda bulunurlarsa, bu özel durum genel kurallara bir istisna olarak Umur-i hasbi kanununda kabul edilmiştir³². Doktrinde Katuziyan'a³³ göre bu ikrar ancak musinin ölümünden sonra geçerlidir. Çünkü, vasiyet muhatabının gerçek menfaati ancak vasiyetin ölümünden sonra yani vasiyein gerçekleştiği dönemden sonra belirlenir.

Umur-i hasbi kanununda olağan durumda yapılması öngörülen vasiyet, isbat şekli bakımından üç türe ayrılmıştır. Bunlar, el yazılı vasiyename, resmi vasiyetname ve gizli vasiyetname'dir (İUHK. m.276). Konu bakımından, bu kapsamda düzenlenen vasiyetlerin konusu ahdi veya temlik olabileceği gibi menkul veya gayrimenkul da olabilir.

a. El yazılı Vasiyet

Umur-i hasbi kanununa göre, el yazılı vasiyetin geçerli olması için vasiyet metninin yazıldığı tarih gün, ay ve yıl olarak tamamen musinin el yazısı ile yazılmış olması ve onun imzasını taşıması gerekir (İUHK. m.278). Bu tür vasiyetname için kanunun öngördüğü geçer-

³² Bkz. Katuziyan, s. 124.

³³ Bkz. Katuziyan, s. 125.

lilik biçimi kapsamında, vasiyetin musinin eliyle yazılmış olması, musinin yazısıyla birlikte onun tarihi gün, ay ve yıl olarak içermesi ve musinin imzasını taşıması gerekir. Bu nedenle yazma olanağı olmayan kişinin böyle vasiyetnameyi düzenlenmesi beklenemez. Ancak yazının biçimi ve dilin türü vasiyetin geçerliliğini etkilememektedir³⁴. Bu açıdan körler de kendi yazı biçimleriyle bu tür vasiyetnameyi düzenleyebilirler. Şunu da bu kapsamda belirtmek gerekir ki, musinin yazdığı yazının anlamını bilmesi gerekir. Yoksa yazdığı ibarelerin anlamını bilmeyen kişinin yazdığı vasiyet, elyazılı vasiyetname anlamında geçerli değildir³⁵.

Tarihin özellikle gün, ay ve yıl itibarıyla musinin el yazısı ile yazılması da elyazılı vasiyetnamenin esaslı koşullarından sayılır. Tarihin yazılması ilk önce bu vasiyetin yazılma anında musinin irade ve gerekli fiil ehliyetine sahip olduğunun tesbiti ve ikincisi bu vasiyetin son vasiyeti olup olmadığının belirtilmesi için önem taşımaktadır. Ancak bu tür vasiyetnamelerde tarih, yazılmamış veya anlaşılmıyorsa, hakim vasiyet metnin içindeki karinelere yola çıkarak gerçek tarihi tesbit eder³⁶.

Vasiyetin imza edilmesi, musinin bu yöndeki tam iradesini yansıtmaktadır. Vasiyetin ancak el yazısıyla yazılmış ve yazanın imzasını taşıması gerektiği, özel olarak kanunda belirtilmiştir. Bu nedenle mühür veya parmak basma, imzanın yerine geçmez³⁷. İmza atılmasından sonra vasiyet metninde yapılan değişiklikler, yeni bir vasiyet metni sayıldığı için onun da yeni bir imza ve tarih taşıması gerekir. Yoksa, yeni metin veya değişiklikler geçersiz sayılır³⁸.

³⁴ Bkz. **Katuziyan**, s. 126.

³⁵ **Katuziyan**, s. 127; Medeni'ye göre el yazılı vasiyetnamenin geçerliliği için düzenleyen musinin okur yazar olması gerekir (bkz. **Medeni**, s. 365).

³⁶ Bkz. **Katuziyan**, s. 127-128.

³⁷ Bkz. **Medeni**, s. 365; **Katuziyan**, s. 127.

³⁸ Bkz. **Katuziyan**, s. 128.

Bu vasiyetname, diğer vasiyet biçimlerine göre daha basit ve masrafsız sayılır. Ancak bu tür vasiyetname her zaman yok olma, kayıpolma veya sahteciliğe elverişlidir. El yazılı vasiyetname, geçerlilik bakımından adi bir senettir³⁹. Menfaat sahibi kişiler örneğin mirasçılar, bu senedin sıhhati konusundaki itirazlarını ileri sürebilirler ve vasiyet muhatabı bu vasiyetnamenin geçerliliğini ve kendine yönelik düzenlendiğini ispatla yükümlüdür. Bunun ispatı da genel ispat kurallarına tabidir. Özellikle, tarihin gerçeğe ayıkırı olduğunu ileri süren kişi, bunu mahkemede ispatlaması gerekir. Burada, İMK'nun 1309. maddesinin hükmü gereğince sırf tanıklık kanıtı yeterli değildir⁴⁰.

b. Resmi Şekilde Düzenlenen Vasiyet

Resmi vasiyetnamenin düzenleyiş biçimi ve geçerliliği aynı noterliklerde düzenlenen senetler için öngörülen kurallara tabidir (İUHK. m.277). Bu vasiyetnameyi, el yazılı vasiyetnamenin tersine, okur yazarlığı olmayan kişiler de düzenleyebilirler⁴¹. Ayrıca bu vasiyetname, güvenilebilirliği ve geçerliliği bakımından diğer vasiyetnamelere göre daha güçlüdür. Ancak, böyle vasiyetnamenin düzenlenmesi için noterliğe gidilmesi ve gereken düzenleme masraflarının ödenmesi, bazen bu tür vasiyete başvurmanın sebepleri arasında sayılmaktadır.

Resmi vasiyetname düzenlendikten sonra, vasiyetin içeriği emlak-i esnat defterine kayıt olur ve onun özeti musinin ölümünden sonra emlak defterine geçirilir (İSKK. m.22). Resmi vasiyetname, diğer resmi senetler gibi, icrası için mahkemeden herhangi bir hükümün verilmesine gerek yoktur ve içeriğiyle taşıdığı imzalar, resmi geçerliliğe sahiptir⁴².

³⁹ Bkz. **Medeni**, s. 366; **Katuziyan**, s. 128.

⁴⁰ Bkz. **Katuziyan**, s. 128; **Medeni**, s. 366.

⁴¹ Bkz. **Medeni**, s. 363; **Katuziyan**, s. 129.

⁴² Bkz. **Katuziyan**, s. 129; **Medeni**, s. 364.

c. Gizli Şekilde Düzenlenen Vasiyetname

Gizli vasiyetnamenin düzenleyiş biçimi ayını diğer iki tür vasiyetnameler gibi İUHK'nun 279.maddesinde belirtilmiştir. Bu maddenin hükmü gereğince gizli vasiyetname, musinin kendi veya başkasının yazısıyla da düzenlenebilir. Ancak herhangi durumda, musinin imzasını taşıması gerekir. Ayrıca, senetlerin kayıt (Sabt-e Esnat) kanununda senetlerin emanet bırakılması için öngörülen şekilde vasiyet edenin ikametgahında bulunan senetlerin kayıt idaresinde veya adalet bakanlığının kararnamece belirleyeceği yerde emanet olarak bırakabilirler⁴³.

Gizli vasiyetnamede düzenleme tarihinin yazılması önem taşımamaktadır. Çünkü, emanet defterinde yapılan kayıt tarihi, vasiyetnamenin tarihi sayılır⁴⁴. Ayrıca, İSKK'nun 75. maddesine göre gizli vasiyetnamenin emanet olarak bırakılması için bunun bir özel zarf içinde konulduktan sonra kurşun ile bağlanıp mühürlenmesi gerekir. Konuşma olanağından yoksun kişi, gizli vasiyetnameyi kendi yazısı ile yazar ve imzaladıktan sonra noter önünde vasiyetnamenin üzerinde, bu belgenin onun vasiyetnamesi olduğunu yazar. Noter de, içinde konulan zarfın üzerinde «vasiyet eden bu ibareyi onun önünde yazmıştır» ifadesini yazmalıdır (İUHK. m.281).

Gizli vasiyetname için öngörülen düzenleme ve emanete bırakma şekil kurallarını yerine getirmemek, bu tür vasiyetnamenin geçersizliğine yol açar⁴⁵. Ancak, gizli vasiyetnamenin geçerlilik gücü

⁴³ Adı geçen kararname, İUHK'nun 279 ve 288. maddesine ilişkin olarak 1943 yılında adalet bakanlığı tarafından çıkarılmıştır. Bu kararnamenin 1. maddesi gereğince, gizli vasiyet İUHK'nun 279. maddesinin doğrultusunda illerdeki mahkemelerin kendi görev alanı içersinde kişilerin bu tür vasiyetlerini emanet olarak kabul etmeleri gerekir. Aynı kararnamenin 3. maddesine göre de İran dışındaki İran vatandaşlarının da gizli vasiyetlerini İran konsolosluklarında emanet olarak bırakabilirler.

⁴⁴ **Katuziyan**, s. 132; **Medeni**, s. 364.

⁴⁵ Bkz. **Medeni**, s. 367; **Katuziyan**, s. 133.

bakımından vasiyetin kendi içeriği ile emanet kayıt belgesi arasında bir ayrıma gitmek gerekir. Vasiyetname bu biçimiyle adi bir senettir ve emanete bırakılması onun geçerliliğine yönelik bir ikrar sayılır. Ancak bu vasiyetnamenin emanete bırakılması üzerine düzenlenen emanet kayıt belgesi, resmi bir senet sayılır⁴⁶.

d. Olağanüstü Durumlarda Düzenlenen Vasiyetname

Vasiyetnamenin yukarıda belirtilen şekliyle olağanüstü durumlarda yapılması, kişiler için olanaksızdır. Çünkü kanunkoyucu bu tür vasiyetname şekil biçimini mahkemede ispat ve geçerliliği bakımından amir hükümlere bağlamıştır. Bu nedenle İran kanun koyucusu, belirli durumlarda örneğin savaş, ani ölüm tehlikesi, bulaşıcı hastalık veya denizde yolculuk gibi olağanüstü durumlarda kişinin dışarıyla bağlantısı kesilir ve bu nedenle olağan şekliyle vasiyette bulunmuyorsa, bulunduğu duruma göre ve kanunun belirttiği biçimde vasiyette bulunabilir (İUHK. m.283). Anlaşılacağı gibi, kişinin olağanüstü durumlarda vasiyette bulunabilmesi için temel iki koşulun bulunması gerekir. Birincisi, dış hayat ile bağlantısını kesen olağanüstü örneğin savaş, bulaşıcı hastalığın yayılması veya deniz ortasında mahsur kalması veya ani bir ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalması gibi bir durumun bulunmasıdır. İkincisi, kişinin olağanüstü durumda, kanunda öngörülen şekliyle vasiyetname yapma olanağından yoksun olmasıdır. Yoksa kişi, olağanüstü durumlar için belirlenen vasiyet yapma biçimden yararlanamaz⁴⁷.

Kanunkoyucu, olağanüstü durumda vasiyetname şekil türlerinden birisini yapma olanağından yoksun kişilere, buldukları koşullara göre vasiyet yapma biçimini öngörmüştür. Bunlar Askeri ortamda, ani ölüm tehlikesi durumu, bulaşıcı hastalığın yayılması ve deniz yolculuğu durumlarda yapılan vasiyetnamelerdir.

⁴⁶ Bkz. **Medeni**, s. 367; **Katuziyan**, s. 133.

⁴⁷ Bkz. **Katuziyan**, s. 136.

aa. Askeri Ortamında Yapılan Vasiyetname

Umur-i hasbi Kanunu'nun 284. maddesi gereğince, askeri subaylar, kişiler ve askeriyede çalışan kişiler, bir subay veya onun rütbesindeki kişinin nezdinde ve iki tanık önünde kendi vasiyetini sözlü olarak yapabilir. İlgili maddenin kapsamında asker sıfatına sahip kişi veya askeriyede çalışan kişilerin, ilgili kanunun 283. maddesinde belirtilen olağanüstü durumlarda bulunması ve dışarıyla bağlantısının kesilmesi nedeniyle kanunda öngörülen vasiyet türlerinden birini yapma olanağından yoksunsa, bir subay veya onun rütbesindeki askeriye mensupları nezdinde ve iki tanığın önünde sözlü olarak vasiyette bulunabilir⁴⁸.

Ayrıca, askeri sıfatı olan veya askeriyede çalışan kişiler, eğer olağanüstü durumlarda yaralı veya hasta olarak bulunuyorlarsa askeri sağlık ocağı veya hastane müdürü yanında vasiyetlerini sözlü olarak beyan edebilirler (İUHK. m.285).

Olağanüstü durumlarda askeriye mensup veya çalışan kişilerin yapacakları vasiyet, yukarıda belirtilen kişilerin önünde sözlü olarak yapacakları vasiyet, başka bir şekil kuralına tabi değildir. Ancak, bu durumlarda musinin sözleri yazılmışsa bu yazının belli bir süre içinde senetlerin kayıt idaresine emanet olarak bırakılması gerekir. Eğer yazılmamışsa, İUHK'nun 288 ve 289. maddesinin hükmü gereğince, nezdinde vasiyeti yapılan kişi ve tanıklar, ilk fırsatta bölge mahkemesinin hakimine başvurarak musinin vasiyetini tarih ve yapıldığı yeri, sözlü olarak ifade ederler ve bu ifade tutanağa geçirilir ve ayrıca hakim ve tanıklar tarafından imzalanır⁴⁹. Ayrıca bu vasiyetin musinin son vasiyeti olduğu ve onun fiil ehliyetinde iken sözlü vasiyette bulunduğu da ayrıca belirtilir⁵⁰.

⁴⁸ Bkz. **Katuziyan**, s. 134; **Medeni**, s. 368.

⁴⁹ Bkz. **Medeni**, s. 373; **Katuziyan**, s. 134.

⁵⁰ Bkz. **Medeni**, s. 373; **Katuziyan**, s. 134.

bb. Ani Ölüm Tehlikesi Durumunda Yapılan Vasiyetname

Olağanüstü durumlarda, kişiler her zaman ani ölüm tehlikesi ile karşı karşıya gelebilirler. Bu durumlarda vasiyette bulunacak kişinin olağan şekilde bir vasiyetname düzenlenmesi beklenemez. Kanunkoyucu bu durumlarda kişinin iki tanık önünde vasiyette bulunabileceğini kabul etmiştir (İUHK. m.287). Ancak bunun için tanıklardan birisinin musinin vasiyet sözlerini tarih ve vasiyetin yapıldığı yeri belirterek yazması gerekir. Musi'nin bu yazıyı imzalaması gerekir⁵¹. Ancak eğer imza atma olanağı yoksa, tanıklar bu konuyu vasiyetnamede belirtmeleri gerekir (İUHK. m.287). Böylece ani ölüm tehlikesi durumunda yapılacak bir vasiyete tanıklık edilmesi için kanunun hükmünden anlaşılacağı gibi, iki tanıklardan birisinin okur yazar olması gerekir. Yoksa bu vasiyetname geçersiz sayılır⁵². Ayrıca, musinin vasiyei tanıklar tarafından yazıldıktan sonra belirli bir süre içinde usulüne göre senetlerin kayıt idaresinde emanet olarak bırakması gerekir.

cc. Bulaşıcı Hastalığın Yayıldığı Durumda Yapılan Vasiyetname

Çeşitli bulaşıcı hastalığın yayılması durumunda kişiler, kanunda öngörülen istisnai kurallardan yararlanarak vasiyet yapabilirler. Ancak kanunun 283.maddesinde de belirtildiği gibi, musinin bu istisnai kurallardan yararlanabilmesi için kişinin dış ilişkisinin kesilmiş olması ve olağan yöntemlere göre vasiyette bulunması olanaksız hale gelmiş olması gerekir. Bu durumda musinin hasta olup olmadığı önemli değildir⁵³.

dd. Deniz Yolculuğunda Yapılan Vasiyetname

Kişiler, deniz veya nehir yolculuğu sırasında da kanunda belirtilen istisnai kurallardan yararlanarak vasiyette bulunabilirler. Bunun

⁵¹ Bkz. **Katuziyan**, s. 135; **Medeni**, s. 369.

⁵² Bkz. **Katuziyan**, s. 135.

⁵³ Bkz. **Katuziyan**, s. 135.

için en önemli koşul, musinin içinde bulunduğu geminin sahile ulaşmasının mümkün olmamasıdır. Ayrıca, gemi sahile ulaşıp demir atmış ancak yolcuların sahile inmelerine bir engel varsa, bu durumu da aynı kapsamda değerlendirmek mümkündür⁵⁴.

Öte yandan, uluslararası deniz hukuk kurallarına göre İran hukukuna ilişkin kanunlarına göre yapılacak olan vasiyet, İran gemisi içinde veya iç sularında yapılan vasiyetnameler sayılır⁵⁵. Yoksa açık denizlerde kural olarak gemi içinde yapılan hukukî muameleler, geminin bayrağına sahip olan ülkenin kanunlarına tabidir. Bu nedenle, yabancı bir gemide yapılan vasiyet, yabancı ülkenin hukukunun belirlediği koşullara göre yapılan bir vasiyet sayılır (İMK. m.969).

Yukarıda belirtilen olağanüstü durumlarda yapılan vasiyetnameler, istisnai kurallara tabi olarak yapılması, kanunkoyucu tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu vasiyetnamenin geçerliliği, belirli bir süre ile sınırlıdır. Bu süre, genel olarak musinin içinde bulunduğu olağanüstü durumunun sona ermesine bağlıdır⁵⁶. Şöyle ki, musinin olağanüstü durumda yaptığı vasiyet, olağanüstü durumun sona ermesinden sonra olağan şekliyle vasiyetini yapabilecek yere dönmüşünden itibaren bir ay sonra geçersiz sayılır⁵⁷. Bu sürenin içinde musinin olağanüstü durumda musisi yaptığı vasiyetinin geçerliliğini daha süreli olarak geçerli kılmak istiyorsa, vasiyetini kanunkoyucunun İUHK'nun 276. maddesinde vasiyetnamenin düzenleyişine ilişkin belirlediği üç tür şekil biçiminin birisine göre yapması gerekir (İUHK. m.290). Ancak, bu sürenin içinde musinin ölümü ile vasiyet geçersiz duruma düşmeden önce geçerliliğini korur.

Son olarak, İUHK'nun 291. maddesinde de belirtildiği gibi, bu kanun kapsamında öngörülen şekil ve biçimde yapılmayan vasiyet-

⁵⁴ Bkz. **Medeni**, s. 368; **Katuziyan**, s. 136.

⁵⁵ Bkz. **Katuziyan**, s. 136.

⁵⁶ Bkz. **Medeni**, s. 369; **Katuziyan**, s. 133.

⁵⁷ Bkz. **Medeni**, s. 369; **Katuziyan**, s. 136.

nameler, resmi mercilerde geçerli sayılmaz. Ancak eğer bu gibi vasiyetnamelerin sıhattı, ölen musinin terekesinde menfaati olan kişiler tarafından ikrar edilirse, bu halde vasiyetnameler resmi mercilerde geçerli sayılır⁵⁸.

3. Vasiyetnamenin Uygulanması

Vasiyetname, musinin ölümünden sonra kanunda öngörülen usule göre işleme konulur. Her şeyden önce vasiyetnameyi kendi nezdinde emanet olarak bırakılan mahkeme, kurum veya kişi, musinin ölüm haberi üzerine vasiyetnameyi veya ona ilişkin tutanağı musinin terekesinin tasfiyesine yetkili mahkemeye göndermesi gerekir (İUHK. m.292). Ayrıca kurum veya kişiler, yetkili mahkemenin yetki bölgesi dışında ise, vasiyetnameyi bulunduğu yer mahkemesine teslim edebilir ve bu mahkeme de vasiyetnameyi yetkili mahkemeye göndermelidir⁵⁹.

Yetkili mahkeme, terekenin idaresi, tasfiyesi veya mirasçıların belirlenmesi için yayınladığı ilanda, vasiyetnamesinin her kimin nezdinde ise ilan tarihinden itibaren üç ay içinde yetkili mahkemeye getirilmesini belirtir. Bu nedenle bu sürenin geçmesinden sonra resmi veya gizli vasiyetname hariç, getirilen her türlü vasiyetname geçersiz sayılır⁶⁰.

Yetkili mahkeme, vasiyetnamenin açılması ve okunması için belli bir tarih belirler ve mirasçıların bu tarihte mahkemede bulunmaları gerekir (İUHK. m.295). Vasiyetnamenin açılmasında ve okunmasında mahkemenin hakimi, savcının temsilcisi veya mahkemenin yazı işleri müdürü önünde vasiyetin özetini içeren ve vasiyetnamenin önünde

⁵⁸ Bkz. **Medeni**, s. 370; **Katuziyan**, s. 124.

⁵⁹ Bkz. **Medeni**, s. 373; **Katuziyan**, s. 128-129.

⁶⁰ **Medeni**, s. 373; Anayasa Kurucu Şurası'nın fıkıh adamları, vasiyetnamenin geçerliliğini süre ile sınırlı tutan İUHK'nun 294. maddesinin hükmünü şeri usule aykırı olduğu ve bu denle bu maddenin iptali yönünde görüş belirtmiştir (1367/8/18 tarihli 12729 no'lu İran resmi gazetesi).

açıldığına dair ve vasiyetnamenin özelliklerini belirten bir tutanak tutulur ve bulunan kişiler tarafından imzalanır. Ancak gizli vasiyetname, mahkemenin hakimi tarafından ve bu vasiyetin zarfını imza veya mühür eden kişilerin (vasiyetin açılış tarihinde mahkemede bulunma koşuluyla) önünde açılır. Mahkemede açılan vasiyetlerin aslı, senetlerin kayıt idaresinin emanetler bölümüne gönderilir ve yüz yazısı, mahkemenin yazı işlerinde saklanır.

Vasiyetname kanunda belirtilen şekliyle açıldıktan sonra mahkemece, lehine vasiyet edilen veya vasiyetin muhatabı olan kişilere bildirir. Bütün durumlarda vasiyetnamenin geçerliliği, vasiyetin bir bütünlüğüne ilişkindir. Diğer bir deyişle, vasiyetnamenin bir bölümünün yokluğu, vasiyetnamenin geçerliliğini etkiler. Bu nedenle vasiyetnamenin bütünü veya bir bölümünün yokluğuna ilişkin iddia, mahkemece dinlenemez (İUHK. m.298).

SONUÇ

Vasiyet kurumu, bütün boyutları ile değerlendirildiğinde, tek taraflı bir mahiyet sergilemektedir ve vasiyet edenin ölümünden sonra tamamlanır ve sonuç doğurur. Vasiyet, kişinin iradesiyle ortaya çıkar ve ölümü ile kesin bağlayıcılığını gösterir. Vasiyet muhatabının iradesi ancak musinin ölümü ile geçerlilik kazanır. Aslında, vasiyet muhatabının kabul veya red iradesi, vasiyet edene yönelik olmayıp kendi menfaatinin değerlendirilmesine ve ona tanınan hakka yöneliktir. Bu nedenle vasiyeti kendi özgü biçimi ve koşulları çerçevesinde mirasbırakanın ölümüne bağlı tek taraflı bir irade beyanı olarak değerlendirmek, vasiyetin özgü niteliğine uygun düşecektir. Bu anlamda vasiyet muhatabı üçüncü bir kişi olarak sübjektif bir eğilimde onun lehine veya hatırına yapılan bir temlik veya diğer edimsel hukukî bir işlemi, kabul veya red edeceği tek taraflı bu haktan yararlanma iradesi olarak düşünülmelidir. Nitekim üçüncü kişinin aleyhine bir külfetin yüklenmesini kanunkoyucu dahi kabul edemez. Ayrıca, eğer vasiyet tarafları arasında bir ilişkinin varlığı

farz edilirse de, bu ilişki vasiyet muhatabı için temelinde ölü kişinin geri kalan iradesine katılmak veya katılmamaktır.

İran kanunkoyucusunun vasiyete ilişkin hükümlerin bir bölümünü Medeni kanununda ve diğer bir bölümünü de Umur-i hasbi kanununda düzenlenmiş olması, hükümlerin arasında ikilim yaratmaktadır. Medeni kanununa göre vasiyetin yapılması hiç bir şekle tabi tutulmamış ve isbatı her hangi genel ispat yollarıyla yapılabilmektedir. Ancak Umur-i Hasbi Kanunu ise sırf vasiyetin şekil koşulları ve ispatına ilişkin hükümleri içermektedir. Vasiyet konusunu düzenleyen hükümler, Medeni kanununda 35 madde (İMK. m.825-860) ve Umur-i hasbi kanununda 23 madde (İUHK. m.276-299) şeklinde toplam 58 maddeden oluşmaktadır. İran hukukunda vasiyete ilişkin bu denli ayrıntılı hükümleri, bizce teorik bir tartışma ve anlam karmaşası yaratacak, gereksiz bir tanım ve yorumlar olarak kanunda yer almıştır ve kanun yapma sanatına da yorucu bir çaba sayılır. İran hukukunda vasiyete ilişkin Medeni kanunun hükümleri, İslam fıkıhı kaynaklarından alındığı açıktır. Ancak Umur-i hasbi kanununun madde hükümlerinin düzenleyiş ve kullanılan şekil ve yorumlar çerçevesinin, Meceleden etkilendiğini eklemek gerekir.

Türk hukukunda vasiyete ilişkin hükümler Medeni Kanununun 531-556. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu maddelerdeki hükümlerin birçoğu, eski mecellenin anlayışını göstermektedir. Bu kapsamda özellikle vasiyetnamenin şekli, vasiyetten dönme ve vasiyeti yerine getirilme görevlisine ilişkin konular, İran Medeni kanunu ve umur-i hasbi kanununda düzenlenmiş hükümlere paralellik göstermektedir. İran Medeni kanununda miras sözleşmesinden söz edilmemiştir. Bunun nedeni miras hukukunda mirasçılarının paylarının amir hükümlerle belirlenmiş olması ve mirasbırakanının bu konuda tasarruf hakkının bulunmadığından kaynaklanmaktadır. Mirasbırakanın vasiyet aracılığıyla kural olarak sadece terekenin üçte birine kadar tasarruf hakkı, kanunca mirasbırakana tanınan istisnai bir haktır. Bu sınırlama, mirasçılarının mirasbırakan musinin malvar-

lığındaki pay haklarının korunması için ve bu ilişkide aile ve toplumda bir barışın sağlanması anlayışından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak eklemek gerekir ki, bu kurumun düzenlenmesi ve şekillendirilmesi açısından günün ve hatta yakın geleceğe yönelik şekil ve koşullarını da dikkate alarak çok pratik ve şeffaf hale getirilmesi gerekir. Bu konuda bir olgu olarak Türk hukukunda yapılan yeni yasal düzenlemeyi dikkate alarak İran hukukunda da vasiyet hukuku konusunda gerekliliklere, günün hayat ve gelişme koşullarına uyum sağlayacak yeni hukukî bir reforma ihtiyaç vardır.

K a y n a k ç a

- **Al-Ensari**, Al-şeyh: Elvesaya ve elmuvaris, Kom 2002.
- **Borojerdi**, M. Abdoh: Kuliyyate Hukuke Eslamî, 2005.
- **El-Kurdi**, Ahmet: El-Ehval El-şahsiye, Halep Üniversitesi Yayınları, Halep 1990.
- **Feyiz**, A./**Muhazeb**, A.: Tercümeyle El-Lume Eldemeşkiye (yazarı: elşehid Elevel), 2.cilt, 9.bası, Tahran 2001.
- **Gözübüyük**, Şeref: Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 3.bası, Ankara 1973.
- **Kasimzadeh**, Murteza: Sözleşmeler ve Taahhütler Usulü, 2.bası, Tahran 2007.
- **Katuziyan**, Naser: Hukukî Medeni (Sufa, Vasiyet, Ers), 6.bası, Tahran 2006.
- **Lengrudi**, M. J. Gaferi: Vasiyet-ers, 4.bası, Tahran 1995.
- **Safayi**, H./**Kasimzadeh**, M: Medeni Hukuk-Eşhas ve Mahcurin, 11.baskı, Tahran 2005.
- **Safayi**, Hüseyin: Medeni Hukuka Giriş, 3.bası, Tahran 2005.
- **Şeyh El-İslami**, Esad: Ehli-Sunnetin Dört Mezhebinde Ehvali Şahsiye (Ers, Vasiyet, Vesayet), Tahran 1995.
- **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Sözlüğü, Ankara 1982.
- İran Umur-i Hasbi Kanunu (İUHK): Kanun-e Umur-e Hasbi
- İran medeni Kanunu (İMK): Kanun-e Medeni
- İran Senetler Kayıt Kanunu (İSKK): Kanun-e Sabt-i Esnat
- Türk Medeni Kanunu

